

თორნიკე ეურემიძე

იოანე შავთელის “აბღულმესიანის” ერთი სტროფის გაგებისათვის

XII-XIII საუკუნეთა მიჯნის დიდი ქართველი პოეტის სახელით იოანე შავთელის ცნობილი სახოტბო პოემა “აბღულმესიანი” მიძღვნილია მეფეთ-მეფე თამარის და მისი მეუღლის მეფე დავითის შესხმა-ხოტბისადმი. ამ პოემის სათაური, როგორც მკვლევრები ნ. მარი, კ. კეკელიძე, შ. ნუცუბიძე, პ. ინგოროყვა, ი. ლოლაშვილი, ს. ციციშვილი და სხვები წერენ, პირობითია და ემყარება რუსთაველის პოემის სტროფში მოცემული ინფორმაციას.

“ამირან დარეჯანის ძე მოსეს უქია ხონელსა,
აბღულმესია — შავთელსა, ლექსი მას უქეს რომელსა,
დიღარგეთ — სარგის თმოგველსა, მას ენადაუშრობელსა,
ტარიელ — მისსა რუსთველსა, მისთვის ცრემლშეუშრობელსა” (რუსთაველი, 1970, გვ. 402).

თუ რუსთველის მოტანილი სტროფი ავთენტურია, მაშინ “აბღულმესია”, რომელიც არაბულ ენაზე “მესიის მონას” ნიშნავს, მესიად მიჩნეული პიროვნებისადმი მიძღვნილად უნდა ჩაითვალოს. ქართული ეკლესიის მიერ წმიდანად და “მესიად” ანუ ღვთაებად ორი სათაყვანო პიროვნებაა მიჩნეული: დავით აღმაშენებელი (1073-1125) და თამარი (1170-1213). ზედწოდება “მესიის მახვილი” დავით აღმაშენებლისადმი დამკვიდრებული იყო საისტორიო მწერლობაში, მაგრამ თამარ მეფის (1184-1213) სიცოცხლეში შექმნილ სახოტბო პოემაში: მისი სახელის განსაღიღებლად “მესიის მონად” დიდი მეფისადმი ხოტბის შესხმა, რამდენადმე დააკნინებდა თამარ მეფეთ-მეფის პიროვნებას, ამიტომ დაუსაბუთებლად მიგვაჩნია აკად. ნ. მარის მოსაზრება, რომელიც გაზიარებულია აკადემიკოსების კ. კეკელიძის და შ. ნუცუბიძის მიერ, რომ პოემაში დავით სოსლანთან ერთად ხოტბაშესხმულია დავით აღმაშენებელიც. ამ მოსაზრების დასამტკიცებლად დიდი ქართველი ფილოლოგები და ფილოსოფოსები მიუთითებენ პოემის იმ ადგილებს, სადაც დავით სოსლანთან ერთად სხვა დავითია მოხსენიებული. ასეთი ადგილია, მაგალითად I სტროფში სტრიქონი (იოანე შავთელი, 1979, გვ. 264).

“გიძღვნა ქებანი: მწადს აქ ებანი,
დავით ის დავით ვჯდე მუსიკობად”.

მაგრამ აქ, ბიბლიური დავით მეფე, პოეტი (“დავითნის” ავტორი) და მუსიკოსია ნაგულისხმევი. სხვაგვარად წარმოდგენაც კი არ შეიძლება. თამარის სახოტბო პოემაში პირველად შესხმული იქნას სხვა, თუნდაც მისი დიდი წინაპარი. სინამდვილეში ასეცაა. მე-2 სტროფში იწყება თამარის ენაწყლიანი შესხმა — დიდების კასკადი, რომელიც არაფრით ჩამოუვარდება მისი უფროსი დიდი პოეტი-მეხოტბის ჩაზრუნაძის “თამარიანის” პირველივე სტროფის სიტყვებს (ჩაზრუნაძე, 1979, გვ. 227):

1. “ფილოსოფოსნო, სიტყვითა არსნო,

- თამარს ვაქებდეთ გულისხმიერსა!
 2. “დიონისითგან, ვით ენოსითგან
 სრულნი ქებანი ამძლეთ ძლიერსა!”
 3. “სოგრატ სიბრძნითა, სირამა გრძნითა
 ვიყვნეთ, ვერა ვიქმთ საწადიერსა;
 4. “უმიროს, პლატონ სიტყვა დამატონ,
 თვით ვერა მიჰხვდნენ შესატყვიერსა”.

შავთელთანაც, პირველი ვინც სახოტბო პოემაში ხოტბაშესხმულია (ქართული პოეზია, ტ. I, 1979. სახოტბო პოეზია) მე-2 სტროფიდან ჩანს:

1. “შემოკრებით ბრძენნო, ათინელთ ძენო,
 თამარს ვაქებდეთ მეფედ ცხებულსა,
 2. კრიტს, ალაბს, მალრიბს, ეგვიპტეს, მაშრიყს,
 ჩინეთ-მაჩინეთს, თარშის ქებულსა!
 3. რომელნი ვლენით, რომელნი ელნით
 თავს სოგრატისებრ სწავლის გებულსა,
 4. ვარსკვლავთ-მრიცხველნო, სხვათ ბრძენთ მკიცხველნო,
 ვერ ძალ-გიძთ ქებად, თავს ჰყოფთ ვნებულსა”.

თამარის, როგორც შექება-შესხმის პირველი პირის, შემამკობელად, პოეტის დამხმარე პირი, როგორც ჩაბრუნბაძე, ასევე შავთელი იწვევენ დასავლეთის ძველი სამყაროს მითოლოგიურ გმირებს დიონისეს, ენოსს, აპოლონს და სხვებს. ასევე ანტიკური საბერძნეთის მწერლებსა და ფილოსოფოსებს: ჰომეროსს (უმცროსს), სოკრატეს, პლატონს და ქრისტიანული პერიოდის მოღვაწეებს: დიონისე არეოპაგელს (პეტრე იბერს), პროკლეს (დიადოზოსი) და სხვებს. მხოლოდ იოანე შავთელი დამატებით ითხოვს დახმარებას თამარის შესხმა-ხოტბაში: “ვარსკვლავთმრიცხველთ, სხვათ ბრძენთ მკიცხველთ, რომელთაც მიმართავს “ვერ ძალგიცთ ქებად, თავს ჰყოფთ ვნებულად”-ო.

თამარ მეფეთ-მეფის ხოტბის შემდეგ, როგორც ჩაბრუნბაძის, ასევე შავთელის შექების საგანია მისი მეუღლე, მეფე დავით სოსლანი (1187-1207). ჩაბრუნბაძე, “თამარიანის” მე-8 ტაეპში ბრძანებს:

- “შე თუ არ ვსტირ ოდე, ვისლა ვსტიროდე,
 თუ არ შენ გჰკრეტდე დადუმებულად?
 დავისა მხნე, ბრძენი, რომელსა ზენი
 ზდად-ჰყოფენ ზესთა წარჩინებულად.
 ისერის ისარსა, ვიტყვი “ის არსა
 ეფრემის ძირთა აღმორჩებულად,
 ვინ ხმლითა ბადრობს, უშიშ-უკადრობს,
 მტერთა სვრისათვის აღმართებულად”.

ამ სტროფის ანალიზი უჩვენებს, თითქოს პოემის დაწერის დროს ავტორი დასტირის მას, როცა ჰკრეტს დადუმებულად, მაგრამ იმავდროულად დავითი მხნედაა, ბრძენია და ზენაარსს “ზდად-ჰყოფენ წარჩინებულად”, რომელიც უებრო მოისარია “ეფრემის ძირთა აღმორჩებული”, მისი ძე ლაშა კი, “უბინდო მზეა” და ვახტანგის ტომისაა. ამავე დროს, პოემის მე-9 სტროფის 24-ე კარედის მიხედვით:

“ვითა იწადა, რა დიბადა,
 სპარსთა სიმაღლე და ცა-დებულად!” საიდანაც ჩანს, რომ დავითი, რომელიც “დავითის მიბადებულაა” (სტ. 14. სტრიქონი 43) და რომელმაც ბიბლიური სათლს “მეფობა აართო” II (19,63), როგორც ვიორავი (იური) რუსს

ქართველთა მეფობა, არის ვახტანგის (გორგასალის) ტომის “სპარსთა სიმაღლე და ცა-დებული” და “ეფრემის ძირთა აღმორჩებული”. ჩახრუხადის “თამარიანის” რიგ ტაეებში თამარ მეფეთა-მეფის მეუღლე, მეფე დავით სოსლანი მოხსენიებულია, როგორც: “ეფრემის ძირთა აღმორჩებული” II (8,19), “ვინ ეფრემის თვისობას” III (35,26), “ეფრემის ძირთა ისართა მთლელი” X (67,21), “ეფრემის ძირთა ვის გვდეს თებანი” XV (90,10), “ეფრემის წყებად XVII (100,22) და სხვა, თუმცა დავითის შესხმა-შექების ეპითეტებად, აგრეთვე, გამოყენებულია: “დავით მხნე, ბრძენი... ზესთა წარჩინებული” (8,19) I, “ვახტანგის ტომისანი” (9,23) I, “ამან ანუ დავითი” (10,28) I, “დავით დავითის მიბაძვებულად” (14,43) I, “ძითურთ გებული I (ე.ი. ლაშად გებული. 19,62), “ვახტანგის მსწორებელი” (71,10) XI, “დავითის ხმლით არ შემარცხვენელი” (71,12) XI, “ნებროთის მსჯობნი ძალით” (2011) XI და სხვა. ჩახრუხადე პოემაში დავით სოსლანს ხანაც მოიხსენიებს, როგორც: “ოს დიდმან დავით, ოს დიდ მან დავით” (33,13) V, “ოსან ოს რეტი არს შენაჭკრეტი” (43,23) VII და სხვა, რომელთა გამოსახვის შესხმა-შექების გვირგვინს წარმოადგენს XVI სტროფი:

21. “უძლე ძლიერთა, ბევრთა სძლი ერთა,
ოს გვენ ბობქარის მეოტებანი,
22. ვახტანგის ტომსა მას ვეფხვებრ მხტომსა,
მზისა გშვენიან განშვენებანი.
23. არსად მოსულნი, შენოდნად სრულნი
არა ყვნა თქვენებრ განკაცებანი.
24. დიდად განძებად, თქვენ მისგან ძებად
გენიშნეს ლაშას აღმორჩებანი”.

ამჟამად გარკვეულია, თუ რატომ მიიღო დავით სოსლანმა ეფრემისძის ზედწოდება და საიდან მოდის მისი წინაპრების შტო (ვახუშტი, ს. ჯანაშია, კ. კეკელიძე, გ. ლოლაშვილი, თ. ეფრემიძე). როგორც აკად. კ. კეკელიძემ გაარკვია (კ. კეკელიძე, 1956, გვ. 312), დავით სოსლანი იყო გიორგი მეფეთ-მეფის (1014-1027) შვილთა შვილისშვილისშვილი (გიორგი I — დემეტრე — დავით I — დავით II — ათონი — ჯადრონი — დავით სოსლანი), მთა-ოსეთის მეფის ასულ აღდესთან არაეკლესიური კავშირისაგან. აქედან გამომდინარე, დიმიტრის (დემეტრე (1017-1047)) არ შეეძლო კანონიერი უფლება ჰქონოდა ერთიანი საქართველოს მეფეთ-მეფის ტახტზე და ეს უფლება ეკუთვნოდა მის უმცროს ნახევარძმა ბაგრატ IV (1027-1072), რომელიც სომხეთის მეფის, სენაქერიმის შთამომავალი იყო. 1032 წ. ერთიანი საქართველოს ტახტზე, ბაგრატ IV-ის და მისი მეუღლის მთა-ოსეთის სამეფოს მეფის ასულ ბორენას დალოცვით, დემეტრე საბოლოოდ განუდგა თავის ძმა ბაგრატს, ანაკოფიის ციხე-სიმაგრე და მთლიანად აფხაზეთი ბიზანტიას გადასცა და თავი საქართველოს ტახტის მემკვიდრედ გამოაცხადა, ბიზანტიელთა და ლიპარიტ II ბაღვაშის მხარდაჭერით.

აკად. კ. კეკელიძის თვალსაზრისით, ამ ვითარებამ შექმნა წინაპირობა ბაგრატიონთა ორი შტოს, დავითიანების და ეფრემიანების უფლებამოსილების შესახებ ერთიანი საქართველოს ტახტზე. მოდელად გამოყენებული იქნა, ბიბლიური ცნობა ისრაელის ტახტის მემკვიდრეობითი უფლებამოსილებისა იუდას შთამომავალთათვის (...იესე, დავითი, სოლომონი და სხვ), რომლებიც პატრიარქ იაკობიდან მოდიოდნენ, ზოლო იაკობის უმცროსი (მე-12, ვაჟიშვილის იოსების უცროს ვაჟიშვილ ეფრემს და მის შთამომავლებს ისრაელის ტახტი, ღვთიური განგებით, არ ეკუთვნოდათ.

ამ ვითარების გამოა, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიასა და პოეზიაში დავით სოსლან-ბაგრატიონის, როგორც მთა-ოსეთის სამეფო ოჯახის წევრის, თამარ მეფეთ-მეფის მეუღლისა და საქართველოს მეფის ტიტულატურაში ჩნდება ეფრემის ძის ზედწოდების ტიტული. მაგალითად: “ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი” დავით სოსლანის შესახებ იუწყება: “იყო სახლსა შინა დედოფლისა რუსუდანისა, მოყმე ეფრემისძეთაგანი, რომელ არიან ოვსნი, კაცნი მძლენი და ძლიერნი ბრძოლასა შინა. ესე დედოფალსა რუსუდანს, ვინათგან თვის ეყვოდა მამის დისა მისისა დავითის ასულის ოვსეთს გათხოვილობისა მიზეზითა, მოეყვანა საზრდელად ახლოსა შინა მისსა. **მოყმე იყო სწორნაკეთად კარგი, ბექ-ბრტყელი, პირად ტურფა და ტანად ზომიერი, ორთავე კერძო გვართაგან სახელმწიფო**” (ხაზგასმა ჩვენია, თ.ე.) (“ისტორიანი”, გვ. 47).

ხაზგასმულ ადგილში ქება-დიდებას არ იმუშრებს ისტორიოგრაფი დავით სოსლანის მიმართ და აღნიშნავს, რომ იგი ეფრემისძეობასთან და ოვსთა ბატონიშვილობასთან ერთად სამეფო ანუ სახელმწიფო გვარისაა, ე.ი. ბაგრატიონია.

ბასილი ეზოსმოძღვარი, მეფეთ-მეფე თამარის შესახებ წერს: “**იყო უკვე შვილი ოვსთა მეფისა, გაზრდილი რუსუდან დედოფლისა, ყრმა ფრიად მშვენიერი ასაკითა, ვითარცა შვენის მეფეთა შვილთა** (ხაზგასმა ჩვენია, თ.ე.), სხვითა კვლა ზრდილობითა კეთილად წვრთილი, მხნე და მხედარი ძლიერი, რაინდობითა უსწორო და ყოვლითურთ სრული სიკეთითა” (ბასილი, ცხოვრება, ქ.მ.ვ. 1988, გვ. 385). დავით სოსლანის ბასილისეულ დახასიათებაში ოვსთა მეფეთა შვილობა ნახსენებია, მაგრამ არაფერია ნათქვამი არც მის გვარზე და არც ზედწოდება — ეფრემისძეობაზე, თუმცა მისი ზნეობრივი, ფიზიკური, რაინდული შემართება და მშვილდოსნობა, სიკეთით და მშვენიერებით სრულყოფილება, რომელიც “შვენის მეფეთა შვილს” უმაღლესადაა შეფასებული.

ასეთივე შეფარვითაა იოვანე შავთელის “აბდულმესიანში” შემკულ-შექმეული დავით სოსლანი ბაგრატიონ-ეფრემისძე, როგორც ღირსეული და სწორუპოვარი მეუღლე ღვთიური თამარისა, რამაც, ჩვენი აზრით, საექვო ვითარება შექმნა, რომელი დავითის მისამართითაა გამოთქმული პოეტის აღმატებული ხოტბა. “აბდულმესიანში” დავითი პიროვნულად ნახსენებია 6-ჯერ. აქედან I (1,2) “დავითის დავით ვჯდე მუსიკობად” და XII (103,2): “დავიო იგავნი, ვინ თქვა იგავნი? სიბრძნე დიდისა სოლომონისა”, სტრიქონები მიმართულია ბიბლიური — ებრაელთა დიდი მეფე-მგოსნის, “დავითნის” ავტორისადმი. II (5.1) სტრიქონში: “დავითისადა, დავით ისადა, ეფუცა უფალს სიტყვა მტკიცედა”; დავით სოსლანის მიერ დიდი დავით აღმაშენებლისადმი მიცემულ ფიცზეა თქმული; I (6,3) სტროფში მოცემული სიტყვები: “დავით ძლიერი, მხნედ საშინელი, უფლებს და მთავრობს ურჩთშემწველობა”, განეკუთვნება დავით სოსლანს, რომელიც ურჩთადმი “მხნედ საშინელია”. IV (30,4) სტრიქონში — “მაშინ დავით მათ, მაშინ დავით მათ, მრჩობლად სხეულთა სული განიყვნეს”, დავით სოსლანი, პოეტს წარმოდგენილი ჰყავს დავით აღმაშენებლის ტყუპის (მრჩობლის) ცალად და მასში პოეტი-მეზობის წარმოდგენა არაა რეალობას მოწყვეტილი, თუ მხედველობაში გვექნება მეფე დავით სოსლანის მხედართმთავრობით და თამარ მეფეთ მეფის უზენაესობით: გარეშე და შინაურ მტკრთა წინააღმდეგ წარმოკლებული თავდაცვისი ხასიათის ომები.

იოანე შავთელთან დავით სოსლანის შედარება დავით აღმაშენებელთან შეფარვითაც მჟღავნდება; ასეთია, მაგალითად; III (20,1,2)-ის შემდეგი სტრიქონები:

1. “აღძრა ბაგენი, ბრგვინილად მაგენი,
გულისხმის-ყოფით შესხმად-ქებისა,
2. მალლისა მხნისა, ბრძენთა სეხნისა,
აღმოთქმად ვიწყო ნეტა რებისა?

საიდანაც ჩანს, რომ ქების ობიექტი დავით სოსლანი არის მისი ბრძენი დავით აღმაშენებლის სეხნია ანუ სახელის მოზიარე. დავით სოსლანის, როგორც ეფრემიანთა წარმომავლობის დასტურად შეიძლება ჩაითვალოს “აბდულმესისის” VI (46,1,2) სტრიქონები:

- “გუნდ მწყობრი დასი მას ბევრათასი
ჰყავს დიდებულთა, დიდგვარ თავადთა.
იოსებს თვალად, დიდ სამფსონს ძალად,
სჯობს, ნებროთს გულად ნაყოფი მსთვადთა”.

აქ, დავითი, ეფრემიანთა წინაპარ იოსებთან (იოსებ მშვენიერთან) და ბიბლიური ძლიერების სიმბოლოებთან სამსონთან და ნებროთთანაა შედარებული. შედარების ობიექტი, რომ დავით სოსლანია, ჩანს მომდევნო სტრიქონებითაც VI (48,4):

- “შან იოსებსა — არ-ი ოსებსა! —
სიტურფე ართო, თვით მსგავსი მისა”

საიდანაც ცხადად ჩანს, რომ პირობითად ბიბლიური იოსების შთამომავალი “ერ/ი/ოსია” ანუ ეს ოსია.

იოვანე შავთელის ხოტბის უპირველესი ობიექტი ისევე, როგორც გრიგოლ ჩაბრუხაძის პოემა “თამარიანში”, ღვთაებრივი თამარია, რომელიც LX (64)-ია შექმნილი:

1. “შან უცოდველმან, ყოველთ მზილველმან
ზესთ-არსმან ზესთა თვითებისაგან,
2. მიუწვდომელმან, დაუწყებელმან,
ნათელმან ერთმან სამებისამან:
3. მამისა ნიჭმან, სულისა ნიშმან,
ძის თანა სწორად განსაზღვრებულმან —
4. გქმნა ცისკრად დღისად, მთიებად მზისად,
ვარსკვლავად ცისად, თვით უბინდომან”.

მაგრამ არ უნდა დავივიწყდეთ, რომ არანაკლები აღმატებული ხოტბა X

(27) ტაეპისა:

1. “შენ, გონიერო, გულისხმიერო,
თვით მეცნიერო, მეფევ ძლიერო,
2. მიუხდომელო, მიუწვდომელო,
მიუთხრობელო, წრფელ სახიერო,
3. განათლებულო, განახლებულო,
გაბრწყინებულო, მზეო ციურო,
4. გალადებულო, გალომებულო,

კვლა გოლიათო, გულ-ლმობიერო!” მიმართულია დავით სოსლანისადმი და არა დავით აღმაშენებლისადმი.

ამ დილემის ვახსნის საშუალებას გვაძლევს მომდევნო X (98,3) სტრიქონის შემდეგი სიტყვები:

“ნესტორად მძღეობ, არათუ ლეობ,
დიმიტრის მიერ ძალ-შეზღუდულად”.

თუ ამ სტროფის მეორე ნახევარს — “დიმიტრის მიერ ძალ-შეზღუდულად” ფრაზას გავაანალიზებთ, დავრწმუნდებით, რომ ხოტბის X (37) სტროფი, მიძღვნილია დავით სოსლანისადმი.

ამტიციებდნენ, რომ დავით აღმაშენებელი, რამდენადმე “ძალ-შეზღუდული” უნდა ყოფილიყო მისი მემკვიდრე და შემდეგ ერთიანი საქართველოს მეფეთ-მეფე დემეტრე I (1125-1156)-საგან, რაც სინამდვილეს არ წარმოადგენს. რაც შეეხება დავით აღმაშენებლის “გალობანი სინანულისანის” ერთი სტროფის (1) და ანტი-სტროფის (2) (გალობა VIII “მტვირთველმან გამოუთქმელად”) ლაიტმოტივს, რომელშიც ვკითხულობთ:

“ჟამი რაჲ წულილთა და ჳმელთა აღმოფშვინვათა წარმოდგეს,

ზარი მეფობისაჲ წარჯდეს და დიდებაჲ დაშრტეს,

შეგბანი უქმ იქმნენ,

ყვავილოვნებაჲ დაჳნეს,

სხვამან მიიღოს სკიპტრაჲ,

სხვასა შეუდგენ სპანი,

მაშინ შემიწყალე, მსაჯულო ჩემო!

გან-რაჲ-ელოს წიგნი დღესა მას შინა სასჯელისასა

და მე ქედდადრეკილი წარმოგიდგე განკითხვად,

მსაჯული მართლ სჯიდე,

მსახურთა რისხვაჲ ქროდის,

მართალნი ნეტარებდნენ,

ცოდვილთა ჳგვემდეს ცეცხლი.

მაშინ შემიწყალე, იესუ ჩემო!” (პ. ინგოროყვა, 1954, გვ. 605) ასახულია

იოანე შავთელის “აბდულმესიანის” IX (94) სტროფში:

1. “როს მესა მესით, თვით მესამე სით,

დაჯდეს განკითხვად სულთა ყოველთა,

2. ოხვრიდნენ ზღვანი, გრვინვიდნენ ცანი,

ზარი გამოჩნდეს ცეცხლთა შემწველთა.

3. მსწრაფლად-ლა სტვირი, ძნელ-დასაყვირი,

წარმოადგენდეს სულთა ყოველთა,

4. მაშინ გალზინოს, თვით მიგავლინოს

თქვენ უოხჳნოთა მათ საშვებელთა”.

ეს სტრიქონები არ უნდა ნიშნავდეს, რომ იოანე შავთელი ამქვეყნიური შეცოდებათა შენდობას და საბოლოო (საოხჳანო) ლხენას შესთხოვს მესიას, დავით აღმაშენებლისათვის.

უნდა შევნიშნოთ, რომ “აბდულმესიანის” პოემის ტექსტის ეკლექტიკურობის ბრალდება, რომელიც პროფ. ს. ცაიშვილმა გამოთქვა, მის წინამორბედ მკვლევართა (პ. იოსელიანი, ნ. მარი, კ. კეკელიძე, შ. ნუცუბიძე, ი. ლოლაშვილი...) დასკვნების საფუძველზე (ს. ცაიშვილი, 1979, გვ. 41), ალბათ გამოტანილია XI თავის შინაარსიდან, რომელშიც ბიბლიური “შესაქმედან” დაწყებული “ღვთის სისხლის წყლით განწმენდის” (XI, 93,3) და მესიის მეორედ მოსვლის მომენტამდე კაცობრიობის ისტორიაა მოკლედ გადმოცემული. მაგრამ ეს თავი, რომლის ბოლოსწინა (95-ე) ტაეპში მოცემულია დავით აღმაშენებლის “გალობანი სინანულისანის” ზემოთ მოტანილი პასაჟი, არის გასაღები XII

თავისა, რომელიც პოემის ძირითად, მნიშვნელოვან ნაწილადაც უნდა ჩაითვალოს და იმის დოკუმენტადაც, რომ ქების ეს ნაწილიც დავით სოსლან ბაგრატიონ-ეფრემისძის მიმართ არის დაწერილი.

ზემოთ მოტანილი XII (98,3) სტროფი — “დიმიტრის მიერ ძალ-შეზღუდულად” ჩვენ ზემოთ გავანალიზეთ იმ კუთხით, შეიძლება თუ არა იგი მისადაგებოდა დავით აღმაშენებლისა და მისი უფროსი ვაჟიშვილის დიმიტრი I-ის ურთიერთობას. როგორც დავით აღმაშენებლის ცხოვრების ქრონიკით ირკვევა, იგი ფორმალურად ძალ-შეზღუდულად, შეიძლება მამის, მეფე გიორგი II-ისგან (1072-1089) იყო, რომელიც 1089-1112 წწ. დავით IV-ის (1089-1125) თანამეფედ ითვლებოდა; რაც შეეხება დემეტრე I-ს (1125-1156), იგი მამის სიცოცხლეში სახელმწიფოს მართვაში და საომარ საქმიანობაში აქტიურად მონაწილეობდა, მაგრამ მისგან დავით IV “ძალშეზღუდული” არ იყო...

რაც შეეხება დავით სოსლანს, რომელიც მეფე გიორგი I-ისა (1014-1027) და ოსთა მეფის ქალიშვილის აღდეს შორეული (მე-ნ თაობის) მემკვიდრე იყო, სწორედ რომ “ძალ-შეზღუდული” იყო დიმიტრისაგან. როგორც ისტორიული წყაროებიდან (მ. ლორთქიფანიძე, 1978, გვ. 461; ი. ლოლაშვილი, 1971; თ. ეფრემიძე, 2010) ჩანს, დიმიტრი (დემნა, დემეტრე) უნდა იყოს გიორგი I და აღდეს უფროსი ვაჟიშვილი, მაგრამ ჯვარდაუწერელი ქორწინებიდან. გიორგი უფლისწული, გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფის ბაგრატ III-ის (1001-1014) მემკვიდრე უფლისწული 1000 წ. დაბადებულა და გარდაცვლილა 27 წლისა. ცნობილი არაა, რამ შეუშალა ხელი ქრისტიანული წესით დამყარებულიყო საქორწინო კავშირი ქართველთა და მთა-ოსეთის ერთ-ერთი (სამი სამეფოდან) მეფის ქალიშვილს აღდეს შორის, მაგრამ ისიც ცხადია, რომ დემეტრე ბატონიშვილი, დაბადებული ჩანს, როცა მეფე გიორგი I და სომეხთა მეფის ასული რუსუდანი ქრისტიანული წესით დაქორწინდნენ და 1018 წ. დაიბადა უფლისწული ბაგრატ IV (1027-1072). ის ვარიანტი, თითქოს დემეტრე ბატონიშვილი უმცროსი ნახევარძმა იყო ბაგრატისა, შესაძლოა, მაგრამ ნაკლებ სავარაუდო იმის გამოც, რომ მაშინ სასახლის კარის პოლიტიკოსებს აღარ დასჭირდებოდათ, ბაგრატ დავითიან-ბაგრატიონის და დიმიტრი ეფრემიან-ბაგრატიონის პრეტენზიები გაეთვალისწინებინათ და გაერთიანებული საქართველოს ტახტის კანონიერად დაკავების გამო ბიბლიური გადმოცემებისათვის მიემართათ; ბაგრატ IV თუ უფროსი ნახევარძმა იყო დემეტრესი, ტახტი ხომ ისედაც მას უნდა კუთვნიებოდა, საყოველთაოდ მიღებული წესის თანახმად?

ახლა, რაც შეეხება დიმიტრის მიერ დავით სოსლანის “ძალ-შეზღუდულობის” შესახებ. როგორც ცნობილია, გიორგი I-მა ანაკოფიის ციხისა და აფხაზეთის ბიზანტიელთაგან გამოხსნის შემდეგ, ისინი დიმიტრისა და თავის არაკანონიერ მეუღლე აღდეს, საუფლისწულო სამფლობელოდ გადასცა. 1027 წ. გიორგი I-ის გარდაცვალებისთანავე, ბაგრატის დედა რუსუდანმა, ბიზანტიის კეისრის ახლო ნათესავი ელენე 9 წლის ბაგრატ IV-ზე დაწინადა, მაგრამ 1030 წელს მოულოდნელად იგი გარდაიცვალა. 1032 წ. რუსუდანისავე გამჭრიახობით **ბაგრატ IV-ს, რომელიც ამ დროს უკვე 14 წლის იყო, ოსთა მეორე სამთავროს მეფის ასული, სახელად ბორენა შერთო ცოლად და ამიერ ტაოს დიდებულ ტაძარ ბანაში ჯვრისწერით საჯაროდ ამცნო იმდროინდელ სამყაროს, ბაგრატ IV-ის მიერ გაერთიანებული საქართველოს ტახტის დაკავება. ამ ფაქტით განაწყენებულმა დემეტრე-დიმიტრიმ და მისმა დედამ აფხაზეთი და**

ანაკოფიის ციხე ბიზანტიელებს გადასცეს; დემეტრე კონსტანტინეპოლში წავიდა, ხოლო აღდგე და, როგორც სავარაუდოა, ჯვარდაწერილი დიმიტრის მეუღლე და ოსთა მეფის ნათესავი — მთა-ოსეთში. გაერთიანებული საქართველოს ტახტის დაჭერის პრეტენდენტმა დიმიტრიმ ორჯერ (1034 და 1046 წლებში) სცადა ბიზანტიელთა და ქართველ ფეოდალთა (ბაღვაში, ქვაბულიძე...) დახმარებით შეიარაღებული ძალისხმევით ბაგრატ IV-ის დამარცხება და ტახტის დაპყრობა, მაგრამ ამაოდ, სანამ 1047 წელს არ გარდაიცვალა (ივ. ჯავახიშვილი, 1983, გვ. 145). მთა-ოსეთში გახიზნული დიმიტრის ძე დავითი, რომელიც უშვილებია ოსთა მეფეს, ფარულად ატარებდა ბაგრატიონ-ეფრემიძის გვარსახელს. დიმიტრი გიორგის ძის მე-ნ შთამომავლად (დიმიტრი, დავით I, დავით II, ათონი, ჯადრონი, დავითი) ითვლებოდა დავით სოსლანი, რაც, ერთის მხრივ, თამარ მეფეთ-მეფესთან ქორწინების დროს ერთ-ერთ მის “ძალ-შეზღუდვის” მიზეზიც იყო, ვინაიდან 7 თაობის ნათესაობის გამორიცხვის პრინციპი არ იყო დაცული ქორწინებისას. მეორე და მთავარი “ძალ-შეზღუდულობა”, რაც დავით სოსლანს თავისი წინაპრის დიმიტრისაგან თან მოჰყვებოდა, იყო ის ლაქა, რომელიც დიმიტრის ქმედებამ მოუტანა საქართველოს: ანაკოფიის ციხისა და აფხაზეთის საქართველოს მტრისათვის გადაცემა, სამოქალაქო ძმათამკვლელი ომის წამოწყება, იმიერ ტაოს და ბასიანის დიდი ხნით ბიზანტიელთაგან მიტაცებაში ხელის შეწყობა.

ის, რომ დავით სოსლან ბაგრატიონ-ეფრემიძეს, ერთიანი საქართველოს პროტექტორატში მყოფი მთა-ოსეთის სამეფოში მეფობის გამე, ოსური ეთნიკური წარმომავლობა დაუმკვიდრდა ქართულ ისტორიოგრაფიაში და სახოტბო პოეზიაში, ნაყოფია ქართველი ხალხის წარმოდგენაში შეუდარებელი და ზედმატებული პიროვნების — თამარ მეფეთ-მეფის მეუღლეობის არაშესატყვისობის განცდით. “თამარიანის” ავტორ ჩაბრუნბძესთან შედარებით, “აბდულმესიანის” ავტორმა შავთელმა იმ წონასწორობის აღდგენის ცდა მოგვცა, როცა თანაბარი შესატყვისობითაა ხოტბამესხმული ულამაზესი და უჭკვიანესი თამარ მეფეთ-მეფე ბაგრატიონ-დავითიანი და ვაჟკაცი და სტრატეგი მხედართმთავარი, მეფე დავით სოსლან ბაგრატიონ-ეფრემიანი.

დამოწმებული ლიტერატურა

ვ. ბატონიშვილი, 1973 - ვახუშტი ბატონიშვილი (ბაგრატიონი). აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. აკად. ს. ყაუხჩიშვილის გამოცემა, თბ., 1973.
 ბასილი ეზოსმოდვარი, 1988 - ბასილი ეზოსმოდვარი, ცხოვრება მეფეთ-მეფე თამარისი. “ქართული მწერლობა” 3, თბ., 1988.
 თ. ეფრემიძე, 2010 - თ. ეფრემიძე, ბაგრატიონ-ეფრემიძეთა გვარის ეტიმოლოგიისა და ისტორიისათვის, ქუთაისი, 2010.
 ისტორიანი, 1959 - ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი, ქართლის ცხოვრება, ტ. II, თბ., 1959.
 პ. ინგოროყვა, 1954 - პ. ინგოროყვა, გიორგი მერჩულე (ქართველი მწერალი მეათე საუკუნისა). ნაწ. II, თბ., 1954.
 კ. კეკელიძე, 1956 - კ. კეკელიძე, ეტიუდები” ტ. I, თბ., 1956.
 ი. ლოლაშვილი, 1971 - ი. ლოლაშვილი. დავით სოსლანის აკლდამის საიდუმლოება, თბ., 1971.

- მ. ლორთქიფანიძე, 1978 - მ. ლორთქიფანიძე, დემნა (დემეტრე) უფლისწული, ქ.ს.ე. ტ. III, თბ., 1978.
- შ. რუსთაველი, 1970 - შოთა რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, პავლე ინგოროყვას რედაქციით და გამოკვლევით. წ. I, თბ., 1970.
- ი. შავთელი, 1979 - იოანე შავთელი, "აბდულმესიანი", ქართული პოეზია (ქ.პ.) ტ. I. ძველი ქართული პოეზია V-XII სს., თბ., 1979.
- ჩახრუხაძე, 1979 - ჩახრუხაძე, "თამარიანი", ქ.პ. ტ. I, ძველი ქართული პოეზია V-XII სს., თბ., 1979.
- ს. ცაიშვილი, 1979 - ს. ცაიშვილი. ძველი ქართული პოეზია (V-XII სს.). კრებულში "ქართული პოეზია", ტ. I, "ძველი ქართული პოეზია (V-XII სს.), თბ., 1979.
- ივ. ჯავახიშვილი, 1983 - ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. II, თბზულებათა 12-ტომეული, თბ., 1983.
- ს. ჯანაშია, 1946 - ს. ჯანაშია, გაზეთი "ზარია ვოსტოკა", № 1946.

TORNIKE EPREMIDZE

ON THE UNDERSTANDING OF A STANCE FROM IOANE SHAVTELI'S *ABDULMESIANI*

Ioane Shavteli's *Abdulmesiani*, an eulogic poem, is regarded in the specialists literature as an eclectic type of the work in which the author glorifies the sovereigns ruling in the indicated period like of Queen Tamar, the King of Kings (1184-1213), Bagration-Davitiani and the king David Soslan (1187-1207) Bagration Epremiani, also David IV the Builder (1089-1125). The proof quoted for assessing *Abdulmesiani* as an eclectic story by the specialists is that the praise pronounced to David Soslan is adequate to the unequaled Tamar, giving rise to the doubt that the addressee of some extoling phrases might have been David the Builder and not David Soslan.

On the basis of the analysis of *Abdulmesiani*'s lines VI (40.2), VI (48.4) XI (97), XI (99.3) it can be admitted that in the stanzas dedicated to David the Builder the author means David Soslan, who "felt his power limited by Dimitri," because his predecessor Dimitri Bagration-Epremidze (1017-1047), son of Giorgi I, claiming the throne in 1032 gave Anakopia Fortress to the Byzantium (together with Abkhazia) in the expense of the assistance from Byzantium and with the help of them in 1034 and 1046 he waged the fratricidal war in Georgia.